

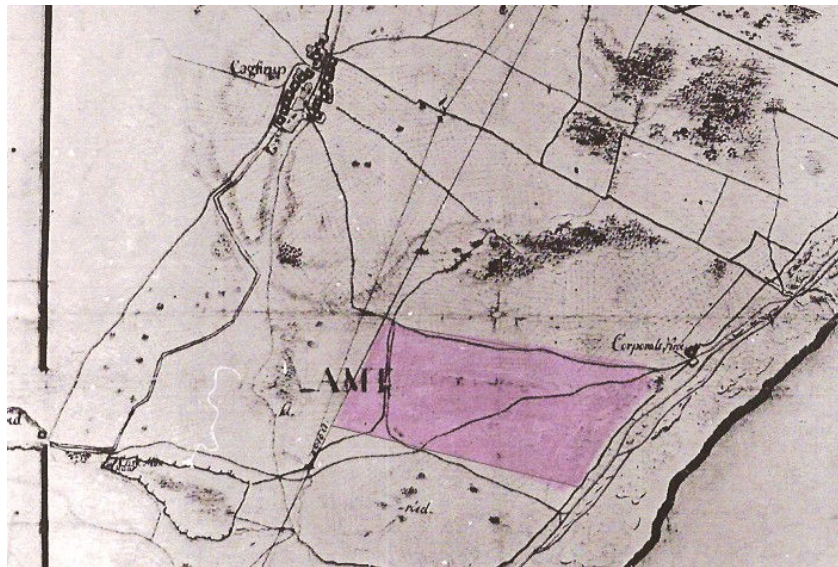
Husmænd i Solrød Strandmark

1800 - 1960

af Bent Hartvig Petersen

Denne artikel vil beskrive et område ved Solrød Strand, der i dag er fuldt udbygget med parcelhuse og en skole. Nærmere bestemt området omkranset af Karlstrupvej/Cementvej - Solrød Strandvej - Vestre Strandvej/Tjørnely/Tjørnholmvej - Tåstrupvej. Området er historisk interessant, fordi det var i dette område, at en husmandskoloni blev etableret i årene efter 1800 og hvor livet trivedes i små familiebrug, indtil udviklingen efter ca. 1950 satte ind og ændrede området til et byområde.

Vi starter med det ældste kort over området, nemlig et kort tegnet i forbindelse med anlæg af Tåstrup-Køge landevej i 1770-erne:

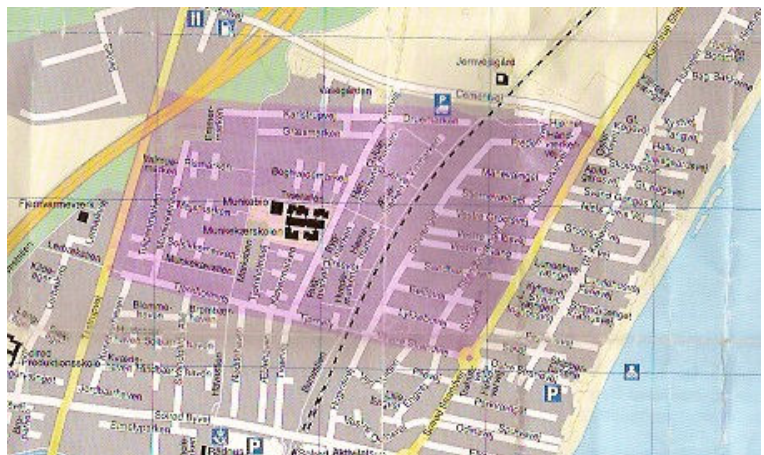
Det senere husmandsområde er markeret med rødt og ses her i forhold til Karlstrup landsby og Solrød landsby, som anes vest for Kassemosen. Korporalskroen ligger endnu ved Stranden, hvor Cementvej i dag munder ud i Solrød Strandvej. Den blev få år senere flyttet til sin nuværende plads, da landevejen blev færdig. Som det ses, går der en vej skråt indover området fra kroen til Kassemosen og Solrød landsby. Der er endnu ingen bebyggelse og jorden indgår i Solrød landsbys jorder, der her før udskiftningen dyrkes i fællesskab af byens 16 gårde. Husmændene i byen har ingen jord og må ernære sig som daglejere for bønderne og ved forskellige former for håndværk.

Vejen langs Køge Bugt er ikke en egentlig vej, men et system af hjulspor gennem lyngheden. Nord for området dominerer de moseområder, som ligger der i dag som Karlstrup Mose.

Til sammenligning viser vi området i dag markeret med rødt som ovenfor:

Vi ser Munkekærskolen midt i området ud til Tværvejen og noterer os Solrød Strandvej anlagt i 1938, motorvejen fra ca. 1970 og S-banen fra 1979.

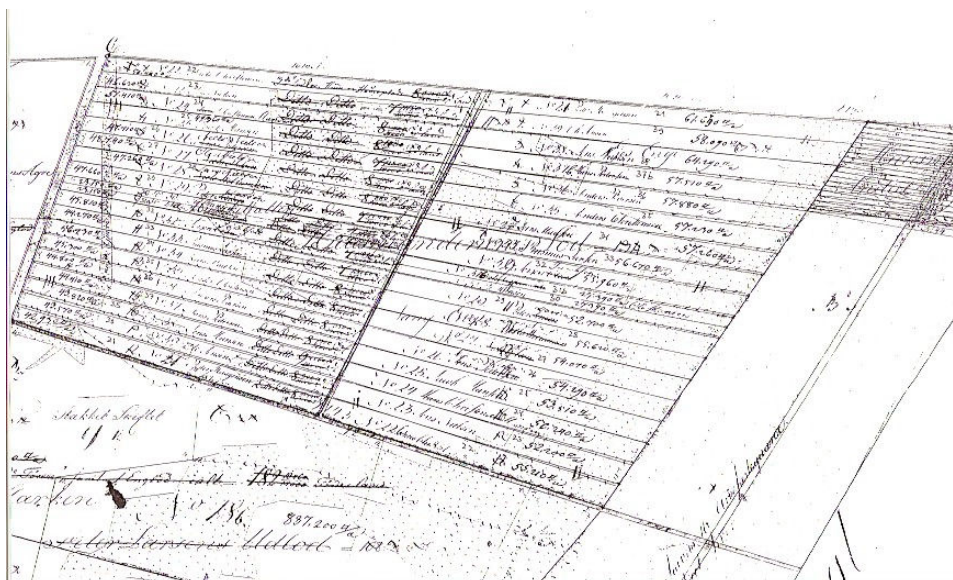
Al bebyggelse er parcelhuse bygget fra en spæd begyndelse i 1950-erne og frem til i dag, hvor området er udbygget.

Det er områdets historie mellem disse 2 kort, der her skal skitseres. Samtidig fortælles lidt om et par af de folk, der har dyrket jorden og som har været virksomme i lokalområdet.

Landsbyen udskiftes

Som beskrevet i andre artikler, var alle gårde og huse i Solrød landsby ejet af Bidstrup Gods, der igen hørte til byen København ("Københavns Magistrat"). Byen var tæt pakket og mellem de 16 gårde, lå husmændenes huse. Ingen husmænd havde egentlig jord at leve af, men måtte ernære sig ved dagleje for bønderne og håndværk som huggere, tækkemænd, vævere, smede, skræddere osv. Københavns Magistrat var tidligt ude med tiltag til at forbedre bøndernes vilkår og indførte allerede i 1769 - 20 år før de store landboreformer - arvefæste på alle gårdene for at motivere bønderne til bedre drift. Men de jordløse husmænds forhold ændredes først med udskiftningen af landsbyens jorder i 1804. Her skete det usædvanlige, at byens 18 husmænd fik en hel gårds jord til deling. De fik således hver 7 td. land i det område, som her beskrives. Den nuværende Tværvej blev anlagt tværs over området, og alle 18 husmænd fik en stribe god jord vest for denne vej og en stribe sandjord øst for vejen. Det blev således nogle lange smalle stykker, som det fremgår af dette udskiftningskort fra 1804:

I starten blev husmændene boende i landsbyen og måtte drive deres små lodder på afstand. De tildelte 7 tønder land kunne familierne kun nødtørftigt leve af, så de måtte fortsætte med deres hidtidige arbejde i landsbyen. I 1836 er iflg. S. Sterm kun 6 af landsbyens huse udflyttet, men det fremgår ikke klart om alle disse 6 huse er flyttet til Strandmarken.

Kirken tilhørte Vallø Stift og både gårdmænd og husmænd skulle betale tiendeafgifter til kirken.

Her et uddrag af godskontorets protokol for tiende-afgifterne i byg opgjort i 1863:

Det bemærkes, at medens hver enkelt gårdmand er optegnet, så slår man husmændene sammen til "18 Husmænd med en Gaards Jorder" og overlader det tilsyneladende til husmændene selv at samle afgiften ind.

Navn	Byg
Transport -	12 5 3/4
Andersens Gård Rørskovsvej	7 6 1/2
Jørgen Olsen	7 7 1/2
Jensens Gård Rørskovsvej	2 7 3/4
Hjortskovs Gård Rørskovsvej	7 6 1/2
Tilsammen	176 1 1/2

Vallø Stifts Godskontor, den 12de Juni 1863.

Husmændenes stilling i samfundet og deres forpligtelser finder vi lidt om i arkiverne: De var organiseret i "Solrød Husmands Olderlaug" og laugets protokol fra 1861 og i årene fremover fortæller om, hvordan de delte pligtarbejdet mellem sig. De skulle køre brænde til skolen, de skulle rense Solrød Bæk og slusen ved Strandvejen, de skulle vedligeholde diget omkring skolelodden og meget andet. Protokollen er omhyggeligt ført og beskriver, hvem der "var sist" på de enkelte pligtarbejder. Det ses i protokollen, at også husmænd kunne læse, skrive og organisere et samarbejde.

2 husmandsfamilier i Strandmarken

Først i sidste halvdel af 1800-tallet begynder der at komme større bebyggelse i området, i første omgang mest langs Tåstrupvejen. De små smalle lodder var for upraktiske at dyrke, og der begynder så et større puslespil med at mageskifte lodderne, så der kommer sammenhængende jorder ud af det. På et kort fra 1892 finder vi 5 huse langs Tåstrupvej og et tilsvarende antal i den nordlige ende af Tværvejen.

I folketællingen for året 1890 ser vi, at husmandsstedet Munkekær ved Tåstrupvejen - der senere kommer til at navngive hele område - er nu stort nok til at kunne kaldes en gård, idet ejeren Niels Hansen har fået samlet 3-4 af de oprindelige udstykninger til et brug på ca. 25 tdr. land. Vi finder også i 1890 i området udover ca. 10 landbrugere et tømrerværksted, en jordemoder, en smedie og et inderste-par, så på dette tidspunkt kan vi tale om en sammenhængende beboet lokalitet.

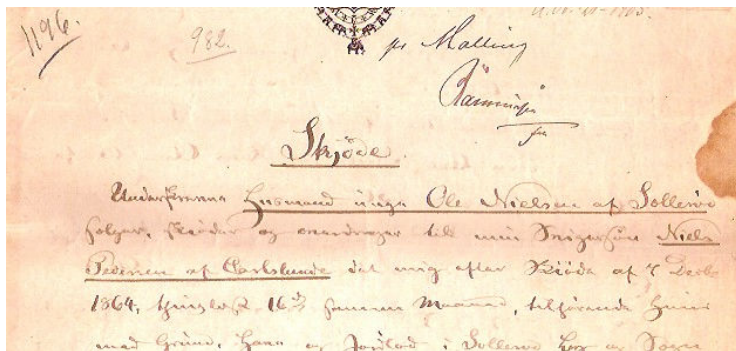
På Munkekær finder vi gårdmand Niels Hansen 60 år, hans kone Ingeborg Rasmusdatter 51 år samt sønnen Hans Christian Hansen på 12 år. Endvidere er der en tjenestepige og en karl på gården.

Vi kommer senere tilbage til sønnen Hans Christian ! Familien er tilflyttere fra Karlstrup.

En anden typisk husholdning ved folketællingen i 1890 er et husmandsted ved Tåstrupvejen, hvor husmand Niels Pedersen er 55 år, konen Karen er 43 år, en plejesøn Niels Chr. Olsen er 10 år. De har Karens forældre, tidligere hugger og hjulmand Ole Nielsen på 81 år og hans kone Lisbeth Hansdatter på 72 år boende på aftægt på ejendommen. Vi vender også tilbage til plejesønnen Niels Christian !

Her er tale om en gammel Solrød-familie, der har haft jorden siden 1804, men hidtil har boet i landsbyen og først her omkring 1890 er flyttet ud på Strandmarken. De 2 gamle har ved siden af landbruget drevet hugger- og hjulmandsforretning i Solrød landsby, men har været på aftægt hos datteren Karen og svigersønnen Niels siden 1871.

Aftægtskontrakten fra 1871 giver et interessant billede af forholdene på et husmandsted:

Et dokument på 6 foliosider, der bl.a. beskriver hvad de 2 gamle skal have i årlig fortæring:

- 2 ½ tdr. rug og 1 ½ tdr. byg
- 4 lispund flæsk
- 1 lispund smør
- 2 lispund uld
- 10 alen lærred
- 3 læs tørv
- 1 ½ favn brænde småthugget
- ugentlig 2 kander nymalket mælk så længe mælk haves og ellers 2 kander godt øl

Det ses altså, at man ikke kunne regne med mælk hele året af husmandsstedets få køer.

Endvidere skal de 2 gamle have fri "Vadsk og Pleie" og ved deres dødelige afgang en "hæderlig Begravelse efter Egnens Skik og Brug".

Svigersønnen får modregnet 5 års aftægtsudgifter i skiftet med sine søskende. Det opgøres til ialt 456 Rigsdaler plus 60 rigsdaler til 2 begravelser, men det bliver en skidt forretning, da han må føde svigerfaderen i 22 år og svigermoderen i 29 år.

Boligforholdene for aftægtsfolkene har ikke været luksuøse, idet de kun får 3 fag hus indrettet til "Stue, Køkken med Skorsten, Forstue, Brændselsrum, Kakkellovn og Komfur...". De må sove i stuen og der nævnes ikke noget om toiletforholdene - den slags foregik bag køerne i stalden.

Et billede af en af de første beboere i området - hugger Ole Nielsens kone Lisbeth Hansdatter. Hun er født af husmandsfolk i Solrød 1817, levede som husmands- og huggerkone i landsbyen og får -efter at have ligget familien til byrde i 29 års aftægtstilværelse- i år 1900 sin hæderlige begravelse efter egnens skik og brug...

Hans Christian Hansen på Munkekær

Som nævnt lovede vi at komme tilbage til sønnen Hans Chr. Hansen på Munkekær. Han er født i 1877 og iflg. folketællingen bor familien allerede på stedet i 1880.

Vi ser her familien i 1911, hvor faderen Niels Hansen, der er blevet enkemand, bor på aftægt på gården. Hans Chr. Hansen er gift med Karen Hansigne Nielsen, en gårdmandsdatter fra Solrød. Han har nu jord nok til at kunne betegnes som gårdejer, så forholdet er lige, selv om hun kommer fra et af de større og veletablerede gårdbrug i landsbyen. Hansigne dør allerede i 1912, 28 år gammel og Hans Christian Hansen er enkemand resten af sit liv.

Niels Hansen er jo også en af de ældste beboere i området og dør i 1914, 84 år gammel.

Hans Christian bliver en velanskrevet og respekteret mand på egnen og får mange tillidshverv. Han bliver som radikal (stadig lidt husmand idemæssigt ?) medlem af Havdrup-Solrød sogneråd i årene under 1. Verdenskrig. Formandsjobbet skifter næsten hvert år i en rivalisering mellem Havdrup og Solrød, men Hans Chr. Hansen bliver formand i årene 1915-1916.

Det er hårde arbejdsår for sognerådene, der må kæmpe med rationeringer og alverdens restriktioner i hverdagen. Der er ingen kommunalt ansatte administratorer og sognerådsmedlemmerne gør det hele selv og opkræver f.eks. personligt skatterne. Skoleforhold og social forsyning er ligeledes overladt til sognerådene. I sognerådets protokol læses, at Hans Chr. Hansen får ballade med det øvrige sogneråd, fordi han har været for flink til at bevilge forskolelærerinden et lidt for stort tilskud til brændsel. Han bliver siddende i sognerådet i de kommende år og ses her i 1917 sammen med sine travle kolleger i sognerådsperioden 1917-21 som nr. 2 fra højre i første række:

Hans Chr. Hansen var også aktiv på andre fronter i lokalsamfundet. Vi finder ham i bestyrelsen for Solrød mejeri, i menighedsrådet, som medlem af SEAS's repræsentantskab, og sin største indsats ydede han som formand for Solrød Brugsforening i 24 år fra 1921 til 1945.

Han boede på Munkekær til sin død som 75 årig i 1952, hvor sønnen Viggo Hansen overtog bedriften.

Niels Christian Olsen på Strandbo

Vi har nævnt familien Niels Pedersen ovenfor som boende i et husmandssted ved Tåstrupvejen som nabo til Munkekær. I 1906 overtager plejesønnen Niels Olsen ejendommen og de gamle kommer på aftægt. Niels er en driftig mand, og han får flyttet bedriften til Tværvejen og bygger den ejendom, der kommer til at hedde "Strandbo" på hjørnet af Tværvejen og Tjørnholmvej. Han får mageskiftet nogle af de mange smalle jordstrimler og får samlet ca. 20 tdr. land sammen til en bedrift, der nu er stor nok til at kunne kaldes en gård.

Her har Niels Olsen samlet familien i 1912 i haven foran gården bygget i 1906. Vi ser at der har været råd til at holde pige og vi ser at Karen Nielsdatter stadig lever på aftægt på gården. Niels Pedersen er død året før.

Niels Olsen blev gift med Boline Nielsen, søster til Hansigne på Munkekær.

I 45 år havde Niels Olsen og Boline et meget veldrevet landbrug her på hjørnet af Tværvejen, og Boline havde en hel lille gårdbutik, idet hun solgte mælk, æg og grøntsager til de første "københavnere", der begyndte at befolke sommerhusområdet ved Stranden.

Niels Olsen var også en virksom mand og påtog sig mange opgaver i det lokale liv. Som vi her læser, var han også sognerådsmedlem, og som svogeren på Munkekær havde han ikke idemæssigt sluppet husmandslivet, idet vi ser at også han repræsenterede Det Radikale Venstre. Vi ser, at husmandshjemmet kunne betale et højskoleophold og ser, at han kan tituleres gårdejer fra 1906, hvor han samler jord og får bygget Strandbo. Vi ser, at han også var bestyrelsesmedlem i Brugsen og i Solrød mejeri samt medlem af menighedsrådet. Niels Olsen døde i 1951 og Boline i 1955. Efter deres tid blev der ikke drevet landbrug fra gården.

Efter at der derefter i mange år havde været en del mindre industri- og håndværksvirksomheder i bygningerne, er de nu i sommeren 2006 revet ned for at give plads til moderne byggeri.

Transportforhold

Mulighederne for transport i den her beskrev periode var begrænsede og husmandsfamilierne kom ikke langt omkring.

De større bønder brugte hest og vogn til transport, men det fortælles, at ikke alle husmand havde hest og at de i starten til fods måtte fragte deres korn på trillebør, når de skulle til mølle.

Fra starten af 1900-tallet blev cyklen det normale transportmiddel for folk uden de store indtægter.

Trods landbrugskrisen fik Niels Olsen på Strandbo dog i 1930-verne råd til at anskaffe en Ford A-bil.

Eneste offentlige transportmulighed var at tage rutebilen på Tåstrupvejen til Tåstrup eller Køge.

Før udviklingen satte ind

Vi ser her Strandmarken og en stor del af Solrød sogn i 1932 før udviklingen i området satte ind efter 1950. Det er stadig et rent landbrugsområde med små gårde og husmandssteder langs Tåstrupvej og langs Tværvejen. Der er dog bygget et par huse langs den nuværende vej Tjørnholmvej. Vi finder navnene på de beskrevne ejendomme Munkekær og Strandbo. "Betonvejen" (i dag Solrød Strandvej), der blev færdig 6 år senere, er kommet med på kortet i en senere rettelse. Der er endnu ingen bebyggelser langs med Strandvejen og kun ganske få sommerhuse i området ud mod stranden.

Udstykninger og vejnavne i området

I 1952 begynder en udstykning af Strandbos jord dvs. området øst for Tværvejen og en bebyggelse langs med Strandvejen begynder at tage form. I løbet af 1960-erne udstykkes så alle ejendommene langs med Tåstrupvej og de nordligste husmandssteder langs med Tværvejen. Hele områdets status som landbrugsområde er forbi omkring 1970.

Munkekær kommer til at lægge navn til både Munkekærsvvej, Munkekærsskolen og et vejlaug, medens Strandbos navn går igen i vejnavnet Strandbovænget.

I den nordlige ende af Tværvejen lå husmandsstedet Østagerhus, der fik æren af at lægge navn til vejen Østagervej.

Når parcelhusejerne i området i dag pusler lidt i haverne, bør de sende en tanke til de 18 husmænd, der for 200 år siden med primitive redskaber puklede på deres små jordlodder for at forsørge familien.

Luftfoto af Munkekær i 1955.

Vi ser Tåstrupvej i forgrunden og hele området mod øst over mod Tværvejen og længst ude Køge Bugt. Vi aner Strandbo ved Tværvejen i baggrunden og ser at der er påbegyndt parcelhusbyggeri i 1952-udstyknngen ud mod Strandvejen.

Munkekørs stuehus står der endnu i dag, men længerne er revet ned.

15 år senere var hele området udstykket til parcelhusbyggeri og Munkekærsvvej anlagt parallelt med Tåstrupvej.

- Kildehenvisninger:
- diverse kortmateriale, dokumenter og fotomateriale - Solrød lokalarkiv
 - folketællinger 1804, 1880, 1890 og 1911 for Solrød sogn
 - kirkebøger Solrød sogn og synsprotokol for Solrød kirke [1863]
 - Danmarks Kommunale Forvaltning udgivet af "Vort Samfund" [1929]
 - S. Stern: beskrivelse over Københavns Amt [1836]
 - Protokol for Solrød Husmænds Olderlaug [1861] - Solrød lokalarkiv
 - Havdrup-Solrød sognerådsprotokol 1902-1920